

УДК 336.02

С. С. Голіков,

аспірант економічного факультету, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

S. Golikov,

graduate economic faculty of Kyiv national Taras Shevchenko University

TAX SECURITY AS PART OF FINANCE SECURITY

У статті досліджено економічний термін "податкова безпека", роль податків, їх сутність, рівні податкової безпеки та їх особливості. В статті проаналізовано податкову безпеку платника податків, регіону, держави та міжнародна. Також визначені основні податкові ризики платника податків та визначені низка викликів та загроз податкової безпеки України.

The article studies the essence of the term "security tax"; the role and essence of taxes; security tax levels and its security features. The article analyses the tax security of the individual taxpayer, region, state and international. Also, the basic taxpayer tax risks and a number of challenges and threats to Ukraine's security tax were identified.

Ключові слова: податкова безпека, фінансова безпека, економічна безпека, оподаткування, національна податкова безпека, податковий фізик.

Key words: tax security, finance security, economic security, taxation, national tax security, tax risk.

ЦІЛЬ СТАТТІ

Одними з найважливіших ознак незалежної держави є встановлена податкова політика та система, яка визначає стан економічної безпеки держави. На сьогоднішній день, за умови побудови ефективної економіки та проходженні інтеграційних сучасних процесів, податки відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Тому дуже актуальним питанням є саме дослідження суті та підвищення рівня податкової безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значна частина досліджень присвячена проблемам економічної та фінансової безпеки, проте категорія "податкова безпека" майже не досліджена, не повністю зрозуміла суть та склад загроз, що можуть мати істотну шкоду для держави. Більшість досліджень акцентуються на рівні підприємства, тобто на мікрорівні. Тому необхідне подальше дослідження та вироблення підходу до визначення сутності "податкової безпеки" як специфічної та складної категорії. Проблеми забезпечення фінансової безпеки та ролі податків ще були започатковані такими науковцями, як А. Сміт, Д. Рікардо, У. Петті. У нас же час питаннями податкового забезпечення безпеки займалися О. Барановською, Ю. Бережна, І. Білько, З. Варналій, Ю. Іванова, І. Майбурова, В. Мартинюк, А. Сухоруков та В. Шлемко.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

З метою забезпечення необхідного рівня податкової безпеки потрібно визначити сучасний стан, складові частини, чинники впливу, шляхом аналізу існуючої податкової системи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Більшість праць у вітчизняній літературі присвячені дослідженню забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях. Основним законодавчо визначеним нормативним документом є наказ Міністерства економіки № 1277 (від 29.10.2014 р.), згідно з яким затверджені Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [4, с. 5—8]. Він став поштовхом до аналізу як економічної, так і фінансової безпеки України.

Згідно з цим нормативним документом, поняття фінансова безпека характеризується як "...стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської та валютної системи, що характеризується стійкістю до загроз, збалансованістю, спроможністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічного розвитку" [5, с. 149].

А. Сухороков дає визначення фінансової безпеки як "ступінь захищеності інтересів країни у сфері фінансів, тобто такий стан його основних складових, які зможуть гарантувати державі ефективно використовувати власні кошти" [6, с. 11—17].

У своїй монографії про сутність та напрями забезпечення економічної безпеки, М. Єрмошенко розуміє під фінансовою безпекою держави "такий стан фінансової, банківської, бюджетної, податкової системи, що характеризуються збалансованістю, стійкістю до загроз, негативного впливу факторів та чинників, спроможністю забезпечити такий стан, який би дозволяв ефективно функціонувати економічній системі та забезпечувати сталий розвиток" [4, с. 5—8].

Фінансова безпека є складною системою, яку необхідно розглядати як сукупність взаємозалежних підсистем безпеки, які мають свою власну логічність побудови та структуру. Елементами фінансової безпеки є податкова, торгова, банківська, інвестиційна, грошова-кредитна, страхова та фондова безпека.

З усіх вищевказаних пояснень сутності фінансової безпеки зрозуміло, що податкова безпека є однією з найважливіших елементів. Податкову безпеку слід розглядати як елемент фінансової безпеки, що має вплив на всі без винятку її елементи.

Таким чином, податкову безпеку держави можна вважати за такий стан податкової сфери, який характеризується захищеністю інтересів всіх суб'єктів, задіяних у податкових відносинах, стійкість та незалежність податкової системи, що має проявлятися у стабільності податкового законодавства. Також це є здатність податкової системи до самовдосконалення, вчасного виявлення, запобігання потенційних ризиків в оподаткуванні та спроможність повною мірою виконати податкам всі покладені на них функції —

фіскальну, регулюючу та соціальну — для досягнення максимального соціально-економічного ефекту від співпраці держави та суб'єктів господарювання.

Роль податків надзвичайно важлива, адже вони впливають на функціонування всіх суб'єктів господарювання та є інструментом регулювання економіки. Податкову безпеку держави необхідно розглядати як самостійний об'єкт дослідження через достатність надходжень від податків до бюджету та вплив податкового тиску на суб'єктів господарювання. Лише збалансованість необхідною кількістю податкових надходжень разом з ефективним податковим тиском здатні визначити ефективність економіки в цілому.

Слід також враховувати багатоаспектність терміну податкова безпека держави, складні взаємозв'язки її елементів та поєднання інтересів індивідумів, підприємств, регіонів та держави у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку. Варто виділити податкову безпеку індивідуального платника податку, що означає такий його стан, за якого досягається мінімальні податкові ризики за умови дотримання законодавства; податкову безпеку регіону, що означає такий стан оподаткування на певній території, що визначається рівнем місцевого оподаткування; податкова безпека держави, що означає такий стан податкової безпеки, при якій існує досконале законодавство, присутній справедливий та доречний рівень оподаткування; міжнародна податкова безпека, що означає таку безпеку, яка забезпечує податкову безпеку міжнародним об'єднанням та організаціям.

Держава має беззаперечну керівну роль в процесі забезпечення економічної безпеки держави, дії якої можуть не узгоджуватися із власною економічною безпекою. Це пояснюється з виконанням державою функції гаранта державних інтересів. Тому необхідним є дослідження узгодження державних, корпоративних та індивідуальних інтересів.

Для того, щоб національна податкова безпека була досягнута, усі елементи податкової системи мають відповідати вимогам національної економічної безпеки. Тому можна констатувати про чітку залежність національної безпеки від ступеня розвинутості та ефективності податкової політики, можливості пристосування до змін податкової системи.

Сама ж національна податкова безпека може бути визначена як такий стан податкової системи, що характеризується стабільністю та ефективністю, передбачає спроможність захисту національних економічних інтересів та протистоянням загрозам, здатність розвивати та реалізувати податковий потенціал, ефективно використовувати конкурентні переваги податкової системи в сучасних умовах.

Податкова безпека держави може бути визначена ефективністю податкової політики держави, що поєднує податкові інтереси як держави, так і індивідумів. Із фіскальної точки зору, проблема податкової безпеки може бути зведена до забезпечення державою певного обсягу надходжень від податків, який є оптимальним для виконання її функцій [3, с. 9—10].

Податкова безпека може бути досягнута при такому стані в економіці, при якому збігаються інтереси держави та платників податків шляхом економічно-обґрунтованої кількості та величини податків, чіткості та прозорості їх стягнення на основі досконалого податкового законодавства та принципу справедливості.

З точки зору фіскальної достатності, забезпечення податкової безпеки відбувається через отримання такого обсягу податкових надходжень, який необхідний для виконання функцій, які покладені на державу. Фіскальна безпека також залежна від податкової безпеки, на неї впливають численні податкові пільги.

Якщо проаналізувати соціальну та економічну ситуацію в країні, то можна побачити основними причинами загроз національної податкової безпеки регіональні проблеми. Адже внаслідок спаду в економіці, скороченню промислового виробництва, як наслідок, зростання безробіття, заборгованість фонду заробітних плат та соціальних виплат, недостатня захищеність вітчизняних виробників, показники по регіонам по податковим надходженням значно відрізняються. Тому держава має приділити значну увагу саме зараз до регіональної політики держави, має бути побудована концепція для виходу із кризи та забезпечення регіональної податкової безпеки.

Наразі дослідження суті та методів управління податкової безпеки на рівні регіону носять лише теоретичний характер. У даних умовах важелів впливу на податкову безпеку у державних органах місцевого самоврядування практично немає, адже кошти від місцевих податків та зборів, які потрапляють до місцевих бюджетів, незначні. Крім того, практично обмежені повноваження щодо встановлення місцевих податків і зборів.

Податкову безпеку на рівні окремого підприємства, на мікрорівні, означає взаємозалежність усіх умов та чинників, які дають суб'єктам господарювання незалежність, стійкість та розширене відтворення. Таке тлумачення передбачає здатність підприємства контролювати власні економічні ресурси, наявність сприятливого інвестиційного клімату на підприємстві та наявні умови для сталого економічного розвитку.

Податкова безпека підприємства є таким економічним та фінансовим станом платників податків, при якому досягається мінімізація податкових ризиків, платником податків сумлінно сплачуються всі нараховані податки, а виконавчі та контролюючі органи захищають платників податків згідно з чинним законодавством. За даних умов зростає чистий прибуток підприємства, і, разом з тим, підвищиться рівень економічної безпеки вітчизняних платників податків [1, с. 74—76].

Основним завданням для досягнення бажаної податкової безпеки є законодавчо-встановлений рівень оподаткування, що дозволить збалансувати інтереси платників податків та держави, шляхом мотивації платників податків сплачувати вчасно та в повному обсязі.

У сучасних глобалізаційних та інтеграційних умовах існує необхідність визначення міжнародного рівня податкової безпеки. Проблеми забезпечення колективної безпеки все більше набувають популярності і держава потребує у фінансових ресурсах, що необхідні їй внаслідок розширення кола її функцій та обов'язків. У випадку залучення країни до міжнародних організацій та наднаціональних структур, виникає необхідність відпоповідати соціально-економічним стандартам життя. А податки є тим механізмом досягнення цих стандартів.

Податкова безпека може бути досягнута проведенням вивірених податкової політики згідно з прийнятими положеннями, доктринами, концепціями, стратегіями чи програмами в політичній, соціально-економічній, інформаційній та саме в податковій сферах.

Найосновнішим інструментом утворення ефективною та стабільною системою оподаткування є податкова безпека, основними задачами якої є забезпечення економічно-необхідного рівня податкових надходжень до бюджету, раціональне функціонування економіки в цілому, рівноцінного ставлення до платників податків всіх рівнів та створення умов для можливої участі України у міжнародних організаціях.

Для прийняття вивірених та економічно-обґрунтованих рішень державним органам часто не вистачає достатнього аналізу показників податкової безпеки для планування та прогнозування найсуттєвіших факторів впливу на податкову безпеку. З цією метою слід визначити такі статистичні показники, які зможуть в повній мірі охарактеризувати процеси та тенденції в фінансово-економічній сфері.

Досі в літературі немає рекомендованих показників податкової безпеки, тому для визначення критеріїв слід скористатися наказом Міністерства економіки про Методику розрахунку рівня економічної безпеки України [2; 5—8].

Податкова безпека платника податків може бути визначена на основі визначення рівня планування та прогнозування на підприємстві, обраної системи оподаткування та сумлінності його як платника податків.

Податкову безпеку регіону слід визначити за допомогою показника ефективності стягнення плати за місцеві податки та збори, рівень дотацій з бюджету та раціональність роботи податкових органів на місцях.

Податкова безпека держави матиме більш комплексні критерії, які охоплюють загальнодержавні загрози такі, як рівень корупції, частота внесення змін до законодавства, ефективність збору податків та розподілу коштів, сумлінність платників податків та їх довіра до уряду.

Міжнародна безпека держави охоплює більш масштабні критерії, які важливі при співпраці на рівні міжнародних

організацій, до складу яких входить велика кількість держав з різноманітними податковими системами. Основними показниками можуть бути рівень гармонізації систем оподаткування різних країн та ступінь розвитку податкової конкуренції серед держав.

Проаналізувавши вищенаведене, варто виокремити умови, які найбільше впливають на забезпечення державної податкової політики:

- ефективність діяльності виконавчої та контролюючої служби зі збору податків;
- відповідність діючої системи оподаткування напрямкам державної податкової політики;
- високий рівень податкової культури платників податків шляхом вчасної та в повній мірі сплати податків;
- відсутність частих змін у законодавстві, що можуть суперечити існуючій податковій політиці та погіршити мотивацію платників податків.

Немаловажливим показником є податкової безпеки є податкове навантаження, що показує вплив податків на економіку та суб'єктів господарювання. Податкове навантаження показує, якою мірою та в якій кількості вилучаються грошові засоби у вигляді податків, що уможливує використання цих грошових коштів в інших цілях.

Податкове навантаження на макrorівні показує ефективність проведення податкової політики, вимірює загальний вплив податкових платежів на джерела їх сплати.

Для створення дієвої податкової безпеки необхідне визначення потенційних загроз та шляхів боротьби з ними. Податковий ризик має на меті імовірність появи певної загрози для основних суб'єктів податкових відносин: недоотримання очікуваних доходів після процесу оподаткування та понесення додаткових фінансових втрат для платників податків.

Основними ризиками слід вважати:

- 1) ризик, пов'язаний із імовірною несплатою податків, який веде до негативних наслідків для платника податків у вигляді штрафів та пені;
- 2) ризик посилення податкового контролю, що може призвести до запровадження санкцій та втрат через невиконання платниками умов законодавства;
- 3) ризик адміністративного переслідування несумлінного платника податків, що може привести до ще більших фінансових втрат платника або до позбавлення волі за здійснення протиправних дій;
- 4) ризик, пов'язаний з податковою мінімізацією, що полягає у можливості отримати фінансово-економічні втрати після проведення дій з мінімізації платником податкових платежів.

Немаловажливим фактором є рівень податкової культури, який показує якою мірою платники податків знають податкове законодавство та дотримуються його. До цього слід віднести правильне обрахування розміру податків, зборів та інших платежів, обізнаність у своїх правах, правильне виконання своїх обов'язків як платниками, так і виконавчими та контролюючими органами.

Лише при тісній співпраці та довірі суб'єктів одні одним можливо сформулювати таку податкову культуру, яка стане фундаментом та можливістю проведення майбутніх реформ податкової системи, дасть змогу створити ефективну національну економіку та забезпечить високий рівень податкової безпеки держави.

Проте внаслідок низки проблем рівень податкової безпеки залишається незадовільним та може бути покращений за умови усунення таких загроз:

- недосконалості системи оподаткування та низька ефективність адміністрування податків та зборів;
- монополізація великих стратегічних вітчизняних підприємств суб'єктами з інших країн, що може спричинити значні ризики у разі погіршення загальної економічної в країні та виходом їх з ринку;
- посилення диференціації за регіонами;
- проблема високої тіньової економіки, шляхом винайдення нових методів ухилення від оподаткування через недосконалість його нормативно-правового врегулювання;
- нестійке економічне зростання та залежність від низки внутрішніх та зовнішніх факторів (політика правлячої партії, диктування умов іншими державами та міжнародними організаціями).

Шляхами зміцнення податкової безпеки може бути сформована ефективна податкова політика, що передбачатиме можливість обрання платниками податків найефектив-

нішого способу сплати податків за умови альтернативності напрямів діяльності.

ВИСНОВОК

Для того, щоб забезпечити розвиток економіки нашої держави необхідно дотримуватися усіх без винятку умов відповідності показників податкової безпеки вимогам національної економічної безпеки держави. Суттєвою загрозою податкової безпеки є політичний та економічний фактори, з якими постійно стикаються державні органи. Тому необхідне постійне дослідження та моніторинг даних факторів, необхідно виробити дієвіші методи їх нівелювання та вирішення задля досягнення податкової безпеки держави.

Нагальною необхідністю є вироблення методики розрахунку податкової складової, яка б містила цілі та пріоритетні завдання досягнення податкової безпеки, адекватно відображала роль та місце податків у соціально-економічному становленні держави. Дана методика допомогла би координувати дії щодо забезпечення податкової безпеки на всіх її рівнях. Без її прийняття неможливо буде в найближчій перспективі досягти запланованого рівня економічного та соціального розвитку України. Перспективою даного дослідження може стати аналіз практичного досвіду оподаткування країн СНД та інших схожих країн за ступенем економічного розвитку.

Література:

1. Волошин В.І. Системний підхід до аналізу та забезпечення фінансової безпеки підприємства / В.І. Волошин, В.В. Каркачук // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: сб. науч. тр. — Донецьк: ДонУ. — 2012. — С. 73—77.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.
3. Іванов Ю.Б. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення / Ю.Б. Іванов, Ю.В. Бережна // Економіка розвитку. — 2010. — № 2 (54). — С. 9—11.
4. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
5. Соловійов В.І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави / В.І. Соловійов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2011. — № 3 (15). — С. 149—152.
6. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія / А.І. Сухоруков. — К.: НІПМБ, 2004. — 117 с.

References:

1. Voloshin, V.I. Karkavchuk, V.V. (2012), "System approach to analysis and ensure financial security of the company", *Problemy rozvytku zovnishnoekonomichnykh zvyazkiv ta zaluchennya inozemnykh investytsiy: rehionalnyy aspekt, Donetsk, Ukraine*, pp. 73—77.
2. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiya zabezpechennya: monohrafiya* [Financial security state: national interests, the real threat strategy to ensure: monograph], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
3. Soloviev, V.I. (2011), *Finansova bezpeka yak osnovopolozhnyy faktor nezalezhnosti derzhavy* [Financial security as a fundamental factor of the state's independence], *Bulletin Berdyansk University of Management and Business, Berdyansk, Ukraine*.
4. Ivanov, I.B. (2010), *Podatkova bezpeka: sutnist ta umovy zabezpechennya* [Tax Security: the nature and terms of security], *Ekonomika rozvytku, Kyiv, Ukraine*.
5. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), *Order "Approval of guidelines for the calculation of economic security of Ukraine"*, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html (Accessed 15 September 2015).
6. Suhorukov, A.I. (2004), *Problemy finansovoyi bezpeky Ukrayiny: monohrafiya* [The problems of financial security of Ukraine: Monograph], NIPMB, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015 р.